

Handlingsprogram mot Våld i nära relationer

Socialnämnden i Karlskrona kommun
November 2008

Innehållsförteckning

Inledning	3
Definition av våld i nära relationer	4
Övergripande mål mot våld i nära relationer	4
Aktuell lagstiftning	5
▪ FN:s handlingsprogram	
▪ Kvinnofridspropositionen	
▪ Socialtjänstlagen	
▪ Brottsbalken	
Misshandlade kvinnors situation – makt och kontroll	7
Barn och kvinnor som har varit utsatta för människohandel	8
Hedersrelaterade brott	8
Tecken och symptom på misshandel och övergrepp	9
▪ Vanliga fysiska skador	
▪ Psykisk ohälsa	
▪ Bestraffningar vid hedersrelaterade brott	
▪ Riskbedömning och varningstecken vid hedersrelaterade brott	
Barn som upplevt våld i nära relationer	11
Förövaren bakom våldet	12
Samverkan	13
Information och förebyggande arbete	13
Utbildning och metodutveckling	14
Handlingsplan i arbetet mot våld i nära relationer	15
Förhållningssätt och insatser för den som utsatts för våld	15
▪ Verksamheten Utsikt	
▪ Om kvinnan återvänder hem	
▪ Förberedelser om situationen blir akut	
Insatser för barnen	16
Insatser för den som utövar våld	17
Familjerättens rutiner vid våld i nära relationer	17
Bilaga	
Anmälan och rättsprocessen	18

Inledning

Våld mot kvinnor och barn är ett allvarligt brott, ett stort samhällsproblem och en viktig folkhälsofråga. Våldet medför stora individuella konsekvenser och höga kostnader för samhället.

Mäns våld mot kvinnor är ett begrepp som innefattar psykiskt, fysiskt, materiellt och sexuellt våld, hot om våld såväl som olika former av utnyttjanden och förtryck. Våldet förekommer i alla samhällsklasser och åldersgrupper. Det könsspecifika våldet inbegriper företeelser såsom kvinnofridsbrott och hedersrelaterat våld och i vidare bemärkelse även sexuella trakasserier, prostitution och könsstympning.

Ansvarig för våldet är alltid den som utövar det. Våldet är ett hinder för den enskilda kvinnans och barnets säkerhet och rättstrygghet.

Socialnämnden antog november 2002 ett handlingsprogram "Kvinnofrid". Sedan 2004 har socialnämnden årligen beviljats utvecklingsmedel från Länsstyrelsen i syfte att öka kvaliteten i arbetet riktat mot kvinnor och barn som upplever våld i nära relationer.

I takt med att arbetet utvecklats har antalet kvinnor som kan och vågar söka hjälp ökat. Behoven av stöd och skydd har därmed blivit större. Synliggörandet av våldet innebär att denna utveckling troligen kommer att fortsätta.

Genom socialnämndens Handlingsprogram mot Våld i nära relationer 2008 vill Karlskrona kommun uppmärksamma och motverka de olika former av våld som kvinnor och barn utsätts för. Programmets grundvärdering är att det är samhällets ansvar att skydda våldsutsatta kvinnor och barn, att insatser behövs för samtliga inblandade parter samt att samverkan är nödvändig.

Med de insatser som föreslås i detta program och som kopplas samman med insatser från andra myndigheter och frivilliga krafter kan misshandlade kvinnor och barn få hjälp och stöd. Härigenom kan många steg tas för att förebygga och beivra våld.

De flesta fall av barn- och kvinnomisshandel äger rum i hemmet och förövaren är oftast en man i närstående relation. Med våld i nära relationer avses här olika slags våld som män utövar mot kvinnor som de lever med, har eller har haft en relation till och ofta har barn tillsammans med. Men våld i nära relationer avses även alla slags relationer mellan närstående som samkönade par, syskonrelationer och andra familje- och släktrelationer. Begreppet våld i nära relationer omfattar även kvinnors våld mot män.

I detta handlingsprogram jämföras våld i samkönade relationer med mäns våld mot kvinnor då det följer samma mönster, omfattar samma problematik samt ger samma konsekvenser som det heterosexuella våldet i en relation.

Definition av våld i nära relationer

Per Isdal definierar våld i sin bok "Meningen med våld" (2001):

"Våld är varje handling riktad mot en annan person, som genom denna handling skadar, smärtar, skrämmer eller kränker, får denna person att göra något mot sin vilja eller avstå från att göra det den vill". Isdals definition täcker in alla former av övergrepp när det gäller våld i nära relationer som t.ex. fysiska, psykiska, verbala, sexuella, ekonomiska, materiella och själsliga övergrepp samt försummelse.

Övergripande mål mot våld i nära relationer

- Alla kvinnor som utsatts för våld och deras barn ska garanteras snabbt och säkert skydd.
- Utsatta kvinnor skall få ett bra och kompetent bemötande.
- Barnens situation skall alltid vara prioriterad.
- Utveckla metoder och samverkansrutiner för arbetet med kvinnor, barn och män.
- Tillhandahålla utbildning inom området till berörda arbetsgrupper.
- Utveckling av insatser som rör män som utövar våld bör särskilt uppmärksammas.
- Arbeta förebyggande för att motverka mäns våld mot kvinnor och barn.

Aktuell lagstiftning

▪ FN:s handlingsprogram

FN:s kvinnokonferens i Peking 1995 slog fast att våld mot kvinnor är ett uttryck för historiskt ojämlika maktrelationer mellan kvinnor och män vilka har lett till mäns dominans över och diskriminering av kvinnor.

Våld mot kvinnor är också ett brott mot de mänskliga rättigheterna. I FN:s Allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna framhålls alla människors lika värde och rättigheter samt allas rätt till liv, frihet och personliga säkerhet. I förklaringen uttrycks att fri- och rättigheterna gäller oavsett "ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt".

I det handlingsprogram som kvinnokonferensen utarbetade och som FN ställde sig bakom fastställdes att en helhetssyn och ett tvärsektorielt arbetssätt måste utvecklas för att åstadkomma ett samhälle som är fritt från det könsspecifika våldet. Åtgärder för att förebygga våld mot kvinnor och skydda kvinnor mot våld bör enligt handlingsplanen vidtas såväl inom rättsväsendet, som inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten. De olika regeringarna åtog sig att lagstifta mot våld mot kvinnor i hemmet, på arbetsplatser och i samhället i övrigt.

Barn har ett omfattande behov av skydd då de är i beroendeställning till vuxna. Med Barnkonventionen har barnets perspektiv lyfts fram. I konventionen betonas att vid alla beslut som rör barnet ska barnets bästa vara vägledande och sättas främst. I frågor som rör barnet ska det ges möjlighet att framföra sina åsikter och dessa åsikter skall respekteras av vuxna. Det finns också artiklar som betonar barnets rätt till utbildning och fritid samt rätt att inte utsättas för fysiskt eller sexuellt våld.

▪ Kvinnofridspropositionen

Våld mot kvinnor kan inte förklaras på samma sätt som annan våldsbrottslighet och kan heller inte hanteras på samma sätt. Detta framhölls i kvinnovåldskommitténs betänkande och den svenska regeringens "Kvinnofridsproposition" (1997/98:55). Riksdagen fattade beslut om propositionen under våren 1998. Besluten berörde flera områden och hade tre centrala utgångspunkter, nämligen

- förbättring och skärpning av lagstiftningen
- förebyggande åtgärder
- ett bättre bemötande av våldsutsatta kvinnor

Förändringen i lagstiftningen innebar i korthet en lagregel om grovt kvinnofridsbrott för att beivra upprepad kränkning av kvinnans integritet, en skärpning av lagstiftningen mot våldtäkt och ett förbud mot köp av sexuella tjänster. Jämställdhetslagens bestämmelser om sexuella trakasserier på arbetsplatser skärptes. Kommunens ansvar för våldsutsatta kvinnor förtydligades i ett tillägg i socialtjänstlagen.

Regeringen utfärdade gemensamma uppdrag till myndigheter inom rättsväsendet, socialtjänsten och hälso- och sjukvården. Myndigheterna ålades då att förebygga våldsbrott mot kvinnor, utarbeta åtgärdsprogram och samverka med andra myndigheter och frivilliga organisationer.

▪ Socialtjänstlagen

Den 1 juli 2007 skärptes 5 kap. 11 § socialtjänstlagen (2001:453) så att socialnämndens åliggande att ge brottsoffer stöd och hjälp framgår tydligare. Lagändringen syftar till att tydliggöra kommunens ansvar

för att ge stöd och hjälp till brottsoffer. Ändringarna innebär bl.a. att kommunen ska, istället för som tidigare bör, särskilt beakta att våldsutsatta kvinnor och barn som upplevt våld kan vara i behov av stöd och hjälp.

Socialnämnden ska verka för att den som utsatts för brott och dennes anhöriga får stöd och hjälp. Socialnämnden ska särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation.

Varje år utsätts tiotusentals kvinnor för misshandel och sexualbrott. Att bekämpa dessa brott är enligt regeringen ett prioriterat område. När det förekommer våld inom familjen är barnen i ett särskilt utsatt läge. Sådana fall måste bli föremål för en noggrann uppmärksamhet från socialtjänstens sida. I Socialtjänstens ansvar ligger också att själv ta initiativ till kontakt med kvinnan när det blir känt att någon har utsatts för misshandel.

Bland annat 5 kap. 1 § socialtjänstlagen (SoL) anger att socialtjänsten har ett särskilt ansvar för barn som far illa eller på andra sätt lever i utsatta situationer. 3 kap. 1 § SoL klargör även att det ankommer på socialnämnden att söka samverkan och i samarbete med myndigheter och frivilligorganisationer förebygga sociala problem. Vidare ska socialtjänsten enligt 3 kap 1 § SoL bl.a. ge information och upplysningar samt råd och stöd till dem som behöver det.

Socialtjänsten är den myndighet som har det yttersta ansvaret när det gäller barn. Till socialnämnden ska enligt 14 kap. 1 § SoL genast anmälas om myndigheter eller verksamma inom yrkesmässigt bedrivna verksamheter vars verksamhet berör barn får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd. Socialnämnden genomför då en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL.

Kvinnan kan ha stor oro för att barnen ska omhändertas. Det kan därför vara viktigt att poängtera att en utredning om barnens situation syftar till att förbättra förhållandet för såväl kvinnan som barnen. Hänsyn ska tas till barnets vilja med beaktande av dess ålder och mognad. I en akut situation är det viktigt att fastställa hur pass säkert och tryggt barnet är; barnet måste skyddas från de direkta och indirekta effekterna av våldet.

▪ **Brottsbalken**

Lagar som reglerar olika former av våldsbrott mot frihet och frid samt sexualbrott regleras i Brottsbalken.

Grov kvinnofridskränkning kan den dömas till som begår brottsliga gärningar enligt 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken som misshandel, människorov, olaga frihetsberövande, försättande i nödläge, våldtäkt eller sexuellt utnyttjande och olaga hot mot en kvinna som han är eller varit gift med eller bor eller bott med under äktenskapsliknande förhållanden, om gärningen varit ett led i en upprepad kränkning av hennes integritet. Gärningsmannen kan samtidigt åtalas och dömas för t ex olaga hot och grov misshandel. Vid bedömning av straffvärdet skall särskilt hänsyn tas till det upprepade och systematiska i mannens beteende.

Grov fridskränkning kan den dömas för som begår samma typ av handlingar som ovan beskrivs mot barn, föräldrar, syskon, och andra närstående eller tidigare närstående.

Våldtäktsbrottet har utvidgats så att samlag jämställs med sexuellt umgänge om gärningen med hänsyn till kränkningens art och andra omständigheter är jämförlig med påtvingat samlag.

Misshandlade kvinnors situation – makt och kontroll

Kvinnomisshandel är inte en enstaka händelse utan snarare ett mönster av övergrepp mot en person. Det kan röra sig om fysiska, sexuella, psykiska och ekonomiska övergrepp.

- Fysiska övergrepp

Fysiska övergrepp kan innefatta att mannen (förövaren) exempelvis river, biter, bränner, skakar eller knuffar kvinnan, likaså örfilar, knytnävsslag, sparkar och stryptag. Att använda olika typer av vapen är ytterligare exempel på fysiska övergrepp.

- Hot om våld eller skada

Mannen kan hota att döda, skada eller bruka våld direkt mot kvinnan eller någon annan som är viktig för henne. Mannen kan även hota med att begå självmord. Orden i sig behöver inte vara hotfulla. Det är snarare sättet det sägs på eller mannens gester. Att bara betrakta kvinnan på ett visst sätt kan vara förspelet till en våldsattack och mannen vet att hon förstår.

- Sexuella övergrepp

Sexuella övergrepp omfattar en rad olika handlingar. Att fysiskt eller genom hot tvinga sig till samlag eller andra former av sexuella handlingar, liksom misshandel i samband med samlag. Andra exempel är att tvinga kvinnan till att se på pornografi eller till sexuella aktiviteter inför andra.

- Känslomässiga övergrepp

Psykiskt våld kan, jämförbart med fysiskt våld, vara svårt att känna igen. Upplevelserna och konsekvenserna av denna typ av ingrepp kan vara nog så allvarliga. Många kvinnor med erfarenhet av våldspräglad relation menar att emotionella våldet kan vara värre än det fysiska. Övergreppet kan bestå av olika systematiska verbala angrepp; kränkningar, nedsättande och förnedrande ord. Det kan röra sig om kvinnans föräldrar eller hennes utseende och klädsel. Extrem svartsjuka och ägandebegär över kvinnan kan också räknas till de känslomässiga övergreppen.

- Skadegörelse

Skadegörelse, angrepp mot inventarier eller andra föremål och våld/hot mot husdjur kan också utgöra exempel på känslomässigt våld. Att ha sönder vissa föremål kan vara ett sätt för mannen att öka effekten av sina hot.

- Isolering

Mannen kan försöka kontrollera kvinnans tid, aktiviteter och kontakter med andra människor genom att exempelvis ständigt vara med henne eller hindra kvinnan från att röra sig fritt genom att ta ifrån bilnycklarna eller att tvinga henne att lämna sitt arbete. Kvinnans isolering kan resultera i litet nätverk eller inget alls.

- Ekonomisk kontroll

Mannen kan förhindra att kvinnan blir självförsörjande. En annan form av övergrepp är att ta kontroll över bilen, inköp av mat och kläder, försäkringar och pengar. Genom olika typer av manipuleringar görs kvinnan ekonomiskt beroende och har då svårt att lämna mannen.

En kvinna som misshandlas har ofta tvingats leva med mannens krav och kontroll och dominans under lång tid. Att utsättas för psykiskt, fysiskt och/eller sexuellt våld av en närstående person kan ge psykiska men. Det kan leda till att kvinnan får en bristande tillit till människor som vill hjälpa henne.

Våldet drabbar kvinnor i alla samhällsklasser och alla åldersgrupper. Förtryckarmekanismerna är desamma oavsett kvinnans tillhörighet.

Vissa grupper av kvinnor kan ha särskilda svårigheter att ta sig ur förtrycket. Det kan exempelvis vara kvinnor med funktionshinder, kvinnor med utländsk härkomst, kvinnor med missbruksproblem och prostituerade kvinnor.

Äldre och funktionshindrade är ofta utlämnade till få kontakter med omvärlden. Det finns anledning att anta att en sådan isolerad situation ökar riskerna för våld. Ökad kunskap och handlingsplaner är nödvändigt för att personal ska våga se, våga fråga och våga agera.

Invandrarkvinnor som misshandlas kan isoleras från omvärlden av sin man genom att inte få tillgång till svenskundervisning eller kunskap om rättigheter och möjligheter. Speciellt bör uppmärksammas den grupp kvinnor som kommer som anknytningsfall till någon man och som riskerar att utvisas om hon lämnar mannen. Enligt Utlänningslagen, 2 kap. 4 §, kan en kvinna beviljas fortsatt uppehållstillstånd trots att förhållandet upphört inom två år om sökanden eller dennes barn utsatts för våld eller allvarlig kränkning av frihet eller frid.

Barn och kvinnor som har varit utsatta för människohandel

Människohandel är ett internationellt problem som fått ökad uppmärksamhet i Sverige de senaste åren. Handel med människor är inte en ny företeelse, men dess omfattning och effekter är förödande. Framförallt kvinnor och barn rekryteras, transporteras och säljs och köps inom länder och över gränser för att utnyttjas för prostitution och på andra sätt exploateras.

Lag om förbud mot köp av sexuella tjänster trädde i kraft den 1 januari 1999. Den 1 juli 2002 infördes människohandel för sexuella ändamål som ett nytt brott i Sverige och den 1 juli 2005 utvidgades straffbarheten till att omfatta även människohandel som sker inom landets gränser samt människohandel som syftar till andra former av utnyttjande än för sexuella ändamål, t ex tvångsarbete och handel med organ. Dessa lagar är viktiga instrument för att förebygga och bekämpa handel med människor och för att skydda de människor, främst kvinnor och barn, som riskerar att bli indragna i prostitution och andra former av sexuellt utnyttjande.

I Blekinge bedrivs sedan 2007 ett projekt gällande samarbete om trafficking, människohandel i sexuella syften, i fyra länder. De fyra länderna är Polen, Lettland Litauen och Sverige. Sverige har färjeförbindelse med respektive land. Projektets mål är att etablera samarbete över gränserna genom att skapa nätverk på regional och/lokal nivå mellan aktörer som arbetar med människohandel. Projektet ska efter projektidens slut i februari 2009 lämna ett förslag till en kommunal handlingsplan gällande samverkan med övriga aktörer i kommunen.

Hedersrelaterade brott

"Hedersvåld är något som drabbar individer som lever i Sverige, som ibland fötts och vuxit upp här och som måste garanteras samma rättigheter som alla andra. Hedersvåld är med andra ord ett svenskt problem" (Länsstyrelsen i Skåne Län, 2007)

Föräldrabalken ger vårdnadshavaren rätt att bestämma var barnet ska bo. Det förekommer att föräldrar med utländsk härkomst vill skicka tillbaka sina barn till hemlandet för att de t.ex. skall ingå äktenskap där.

För alla som vistas i Sverige gäller svensk lag. Om ett barn eller ungdom riskerar att bli skickad till hemlandet eller något annat land för att ingå äktenskap mot sin vilja, är Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU (1990:52) tillämplig.

Från och med den 1 maj 2004 gäller nya regler om äktenskap med internationell anknytning och mot barnäktenskap och tvångsäktenskap. Åldersgränsen är 18 år för alla som vill viga inför svensk myndighet, oavsett om man är svensk medborgare eller inte. I en del fall kan ett par med anknytning till Sverige istället gifta sig inför utländsk myndighet. Om det då finns hinder mot att gifta sig enligt svensk lag, kommer paret inte att anses vara gifta i Sverige.

Utöver det våld som handlar om den grundläggande obalans som råder i maktförhållandet mellan kvinnor och män lever ungdomar, främst flickor men även pojkar, under speciellt utsatta förhållanden. Ofta står de ensamma utan stöd då den närmsta familjen eller släkten aktivt och/eller passivt understödjer ofriheten, hoten samt våldet. Problemet bottenar i gamla traditioner, enligt vilka familjers heder är helt avhängigt av hur effektivt flickors och kvinnors sexualitet kan kontrolleras. När en sådan tradition leder till hot och våld och till övergrepp innebär detta alltid ett brott mot gällande lagar och regler. Det är socialtjänstens uppgift att ta ställning till om polisanmälan skall ske. Hedersproblematiken bör finnas med som en hypotes hos socialtjänsten när exv. anmälan om skolk görs.

I Karlskrona har en särskild handbok tagits fram som fokuserar på metoder och resurser när det gäller hedersrelaterat våld.

Kvinnlig könsstympning är en form av hedersbrott och en kontroll av flickans/kvinnans sexualitet. Könsstympning av flickor blir vanligtvis aktuell någon gång mellan fem och tio års ålder. Dock kan såväl yngre som äldre flickor drabbas. Det gäller inte minst familjer som lämnat sina hemländer. Könsstympning utövas i de flesta länder i ett bälte i och strax söder om Sahara. Varken Bibeln eller Koranen stödjer könsstympning. Ändå förekommer den bland anhängare till alla religioner.

Enligt lagen är alla typer av kvinnlig könsstympning förbjudna, från de mest omfattande, där stora delar av könsorganen skärs bort och slidöppningen sys ihop (infibulation) till prickning av klitoris med ett vasst eller spetsigt föremål. Ingreppen leder ofta till allvarliga fysiska och psykiska skador.

Tecken och symptom på misshandel och övergrepp

Vanliga fysiska skador

- Skador (sår, blåmärken, utgjutningar, stukningar, frakturer, brännskador, avslitet hår)
- Skador på huvudet, ansiktet, hals, bröst, bröstorg, armar, bål eller genitalier
- Skador på ett flertal ställen
- Skador i varierande grad av läkning
- Värk och smärta (huvud, bröstorg, bål m.m.)
- Sömn- och ätstörningar
- Yrsel och diverse andra psykosomatiska problem
- Gynekologiska besvär
- Skador vid graviditet
- Missfall
- Depression eller ångest
- Droghmissbruk (som en följd, inte orsak till våldet)

Psykisk ohälsa

Långvarig misshandel kan medföra såväl kort- som långsiktiga psykiska besvär. Depression är en vanlig reaktion på misshandel. Posttraumatiskt stressyndrom enligt DSM-IV (Diagnostical and Statistical Manual of Mental Disorders) används som beteckning på reaktioner efter våldshändelser som övergår i en psykisk skada. PTSD karakteriseras av ständigt återupplevande av händelsen samt känslomässigt avtrubning och tillbakadragande. Det involverar en rad reaktioner som påträngande tankar, minnen, mardrömmar, ångest, ökad vaksamhet, självförebåelser, försämrad självkänsla, irritabilitet och koncentrationssvårigheter.

Många kvinnor som inte uppfyller kriterierna för PTSD uppvisar symptom på akut traumatisk stress.

Att utsättas för våld i nära relationer leder således till allvarlig ohälsa av olika slag. Samarbete med medicinsk, psykologisk eller psykiatrisk kompetens är viktigt för att uppmärksamma kvinnans eventuella behov av medicinska och psykoterapeutiska insatser.

Besträffningar vid hedersrelaterade brott, exempel:

- Starka begränsningar i rörelsefrihet, hård bevakning
- Utsättas för kraftig psykisk press, återkommande verbala angrepp
- Indragningar av egna pengar
- Konfiskering av pass och andra värdehandlingar
- Bli av med förmåner/rättigheter inom familjen
- Uteslutas ur familjen
- Hotas med eller utsätts för våld eller annat allvarligt

Riskbedömning och varningstecken vid hedersrelaterade brott:

- Flickor/kvinnor som kommer från länder där den s.k. hederskulturen förekommer
- Graviditet, sexuell utsatthet
- Synliga skador på flickan/kvinnan
- Få eller inga kontakter utanför skolan
- Avsaknad av sociala kontakter och vuxna stödpersoner utanför familjen
- Hot och våld som straff
- Rigid kontroll av fritiden
- Konkreta planer på äktenskap mot flickan/kvinnans vilja
- Flickan/kvinnan ändrar sig plötsligt, tystnar, eller tar tillbaka allt hon tidigare sagt

Riskbedömningar och varningssignaler vid kvinnlig könsstympning

- Flickor/Kvinnor vars familjer kommer från länder där kvinnlig könsstympning förekommer
- Flickor i åldersgruppen 5-10 år då könsstympning börjar bli aktuellt
- Plötsliga resor till hemlandet eller till andra länder utanför Sverige, exempelvis England

Kvinnlig könsstympning förekommer främst på den afrikanska kontinenten, med ett bälte som sträcker sig från Afrikas horn till västra delarna av Afrika. Även delar av den arabiska halvön med länder som Jemen och Oman har i vissa fall könsstympning som en tradition. Det förekommer också i mindre utsträckning bland vissa grupper i Sydost- och Sydästen, samt delar av Latinamerika.

Komplikationer i anslutning till ingreppet

- Smärta och eller blödningschock
- Blodförlust
- Tillbakahållen urin, svårighet att urinera
- Skador på angränsande nerver och vävnader
- Skador på urinröret, mellangården och ändtarmen
- Stelkramp
- Då stymningen ofta sker "kollektivt" med orena verktyg ökar risken för infektioner och HIV.

Barn som upplevt våld i nära relationer

Att se sin förälder bli slagen och förnedrad är mycket svårt. Många barn och ungdomar hör bråk och vet att deras förälder blir misshandlad. En del är med när det händer, många har försökt stoppa våldet och har kanske själva blivit misshandlade. Barnen anstränger sig för att hålla våldet i familjen dolt för andra. Barn som växer upp i våldets närhet kan uppvisa en rad symtom som svag skolpresentation, låg självkänsla, trots, mardrömmar och somatiska besvär. Det är också vanligt med kamratsvårigheter och mobbning liksom att barn som lever med våld i familjen själva tar till våld. I konflikter mellan syskon kan äldre barn utsätta yngre för hot, våld och kränkningar. I familjer med annan kulturell bakgrund finns risk för tvång, våld och hot i hederns namn. En utsatt grupp är unga flickor som vistas i miljöer där de riskerar att kränkas och utnyttjas på olika sätt av pojkvänner. De flickor som vistas i dessa riskmiljöer är ofta utlämnade till de villkor som pojkar/män bestämmer.

Barn som upplever våld i nära relationer och som inte får hjälp löper ökad risk att bli förövare och att själva utsätta andra för våld. Det är viktigt att unga förövare får stöd och hjälp.

I Kerstin Almqvist rapport "Barn som bevittnat våld mot mamma" (2004) intervjuades 34 barn med ett antal frågor om olika symtom på posttraumatisk stress. Vanliga symtom som framkom är:

- Drömmer mardrömmar
- Påträngande tankar och minnen
- Rädd
- Vaknar och är rädda
- Orolig
- Försöker att inte tänka på det
- Kommer inte ihåg saker
- Vill vara nära mamma
- Tappat lusten att leka och annat
- Drar sig undan vänner
- Undviker våld
- Blir lätt arg
- Vill gärna se på våld
- Bråkar mycket med andra
- Värk eller smärta
- Svårt att lyssna
- Svårt att göra färdigt saker
- Svårt att sova
- Lättskrämd
- Svårt att sitta stilla

Observera att det finns många orsaker till att barn visar tecken på att de inte mår bra. Barnens problem behöver inte vara orsakat av upplevelser av familjevåld.

Om modern misshandlas finns stora risker för att barnet också blivit utsatt för våld. Om barnet visar tecken på att ha blivit slagen skall undersökning ske. Barnets alla skador och upplevelser skall dokumenteras. Misstanke om övergrepp mot barn skall anmälas till socialtjänsten, som har det yttersta ansvaret för att barn som behöver samhällets skydd, stöd och hjälp får det.

Förövaren bakom våldet

Nästan allt våld mot kvinnor utövas av närstående män. Det finns relativt litet forskning om orsakerna till att vissa män använder sig av våld mot kvinnor som de lever eller levt tillsammans med. Både forskning och erfarenheter som finns i olika stödprogram för män visar att männen inte utgör en homogen grupp och att det oftast finns olika samverkansorsaker till våldsbeteende. Det går inte att hitta en gemensam orsaksteori som är giltig för alla.

Men det som de flesta män har gemensamt är att:

- De har passerat en gräns av verbalt våld, materiellt våld och/eller fysiskt våld. Våldet har trappats upp när omgivningen inte reagerat.
- De har haft en skev bild av relationsgränser, integritetsgränser och även gränser för egenvärde.
- De har bristande självkännedom. De intar en passiv roll och anser sig inte kunna påverka sin situation.

Det måste göras klart för mannen att våld innefattar alla handlingar som tvingar en partner att göra saker som hon inte vill eller som gör henne rädd. Det innebär också att det är viktigt att ställa frågor om han hotat henne, kastat saker, haft sönder hennes saker osv. På samma sätt som för kvinnan, är det väsentligt hur man uttrycker sig, många män definierar inte knuffar och slag som misshandel och ser sig inte själv som misshandlande män.

Att samtala med mannen om misshandel kan vara ett sätt att påtala att det är han som är ytterst ansvarig för våldet och att det också är hans uppgift att stoppa våldet. Erfarenheter visar dock att de misshandlande männen kan reagera olika när frågan förs på tal. I värsta fall kan det innebära att kvinnan försätts i fara. Exempel på strategier vid samtal med män:

- Våldet diskuteras inte med mannen för att undersöka den brottsliga aspekten.
- Termer som "kvinnomisshandlare", "förövare" och liknande är mindre lämpligt att använda i samtalet.
- Männen som utsätter sin partner för våld, fokuserar ofta på kvinnans agerande när de talar om våldet som en form av rationalisering. I detta sammanhang kan det istället vara lämpligt att fokusera männens handlingar och de negativa konsekvenserna av dessa.

De flesta som söker hjälp gör det när våldets konsekvenser hotar att drabba dem själva; när kvinnan hotar att lämna dem eller gjort det, när omgivningen får veta och kräver ansvarstagande eller när polisen kontaktas.

Samverkan

I det gemensamma arbetet mot våld i nära relationer är det av stor vikt att det finns ett väl utvecklat och fungerande samarbete mellan olika myndigheter och frivilligorganisationer.

Ett hinder för kvinnor, som är utsatta för hot och våld, att söka hjälp är okunnighet om vart de ska vända sig. En avgörande faktor för att stärka stödet till kvinnorna och deras barn är att det är allmänt känt vart de kan vända sig för hjälp och stöd, att det finns en tydlig ingång till respektive aktör och att det är lätt att ta kontakt. Broschyrer med telefonnummer till olika myndigheter ska finnas lättillgängligt på olika institutioner och mötesplatser i samhället.

I Karlskrona kommun finns, förutom en lokal samverkansgrupp, ett Nätverk mot våld i nära relationer, med ca 30 deltagare från kommun, landsting, kvinnojour, tjejjour, polis- och åklagarmyndighet, Migrationsverket, Flyktingintroduktion, Brottsofferjouren m.fl. Förutom att deltagarna i Nätverket får en fördjupad kunskap om våld i nära relationer är de kontaktperson i sin organisation och förmedlar kunskap. Nätverkets främsta uppgift är att skapa bättre förutsättningar för att förhindra våld i nära relationer och då är fungerande och väl kända rutiner mellan olika aktörer av största vikt.

Nätverkets träffas en halvdag två gånger per år. Råd och Stöd är sammankallande och håller i Nätverkets möten.

Ur Nätverket har en mindre Arbetsgrupp bildats med representanter från socialtjänstens Råd och Stödgrupp samt landstinget (psykiatri, primärvård och sjukhus) i syfte att utveckla och samordna stödinsatser och behandling vad gäller våld i nära relationer. Arbetsgruppens mål är att skapa en gemensam behandlingsorganisation, Utsikt, för kvinnor, barn och män med hög tillgänglighet. Arbetsgruppen vill även ta ett gemensamt ansvar för informationsmaterial.

Med anledning av den samverkan som sker inom ramen för Nätverket och Arbetsgruppen förs en diskussion om den lokala samverkansgruppens fortsatta roll. Socialförvaltningen representeras i den lokala samverkansgruppen av en 1:e socialsekreterare från varje sektion; Ekonomisektionens Jobbintro, Alkohol- och drogsektionen samt Råd och Stöd.

Denna grupp om tre 1:e socialsekreterare utgör även intern samverkansgrupp i frågor som rör våld i nära relationer.

Information och förebyggande arbete

För att en förändring på lång sikt gällande våld ska bli möjlig måste man börja arbeta redan med de små barnen. Värderingar kring våld bör finnas med som en röd tråd genom förskola och skola. Det är viktigt att vuxna kring barn och ungdomar har kunskap om våld i nära relationer och tar ett tydligt ställningstagande mot alla former av våld. Ökad kunskap hos personal bidrar även till att fler barn, som lever i miljöer där våld förekommer i hemmet, upptäcks och erbjuds hjälp.

Socialtjänstens Fältgrupp genomför ett antivåldsprogram "SKRUV" för grundskolans elever i årskurs sju till nio. Inom ramen för programmet träffar fältgruppen en klass vid tre tillfällen. Varje tillfälle har ett tema; skol-, gatu- och familjevåld. Vid de två första temana använder man sig mycket av elevernas egna definitioner och reflektioner. Det tredje temat är i föreläsningsform. Vid några tillfällen under temat familjevåld har detta lett till att kontakter kunnat knytas med barn som själva upplevt sig utsatta, och vid något tillfälle har även en kamrat berättat att man vet om en klasskamrat som man tror utsatts för våld i hemmet. Dessa uppgifter vidarebefordras alltid skyndsamt till Utrednings- och familjehemsgruppen.

Socialtjänstens och landstingets gemensamma Arbetsgrupp har som ett mål att göra nya broschyrer med aktuell information om våld i nära relationer och vilken hjälp som finns att få. Broschyerna ska finnas på flera språk och finnas tillgängliga på offentliga platser. Kommunens hemsida skall vara uppdaterad med aktuell information om våld i nära relationer.

Nätverket är ett sätt att arbeta med att kontinuerligt sprida kunskap om våld i nära relationer och information om vilken hjälp som finns att få. Det är viktigt att personal och frivilligarbetare är lyhörda i mötet med andra människor och vågar fråga om våld förekommer. En del i att våga fråga är att man är trygg i att kunna hantera svaret och kunna berätta vilken hjälp som finns. Synliggörandet är en viktig del i arbetet mot våldet.

Utbildning och metodutveckling

Det är nödvändigt att personal som i sina olika yrkesroller möter våldsutsatta kvinnor/barn eller förövare har tillgång till adekvat kunskap. Gemensamma attityder och förhållningssätt ger bättre förutsättningar för ett konstruktivt samarbete. Vinsten med gemensamma utbildningar och studiebesök är också mötet mellan olika personalkategorier.

Det är även nödvändigt att personal kontinuerligt får möjlighet till vidareutbildning och fördjupad kunskap. Det är viktigt att det finns en öppenhet från personal som möter våldsproblematik att pröva och granska de egna arbetssätten utifrån nya forskningsrön. Metodutveckling leder till att vi blir bättre på att upptäcka våldet och ge stöd som leder till förändring och bättre uppväxtvillkor för barn.

Arbetet med våldsutsatta kvinnor och barn kan vara tungt för personal som ser att de mår mycket dåligt och far illa. Kvinnor och barn som är utsatta för våld behöver ofta mycket stöd för att bearbeta vad de varit med om för att kunna förändra sitt liv och själva ta makten över tillvaron. Det händer att kvinnan väljer att stanna kvar eller återvända till förhållandet trots att situationen är farlig för henne och barnen. Personalens frustration får inte läggas över på kvinnan och därmed öka hennes skuld känslor. Arbetet med förövaren är också krävande och förutsätter att man kan bemöta personen respektfullt trots de allvarliga handlingar som begåtts. Personal som möter misshandlade kvinnor, barn och våldsutövande män behöver kontinuerlig handledning i arbetet.

En genomgång av Handlingsprogrammet mot Våld i nära relationer skall ges till alla vid introduktion av nyanställda.

Handlingsplan i arbetet mot våld i nära relationer

Förhållningssätt och insatser för den som utsatts för våld

All personal på socialförvaltningen har ett ansvar att ge våldsutsatta kvinnor nödvändig hjälp. En kvinna som blivit utsatt för misshandel ska prioriteras och erbjudas tid omedelbart. Det är av största vikt att den utsatta kvinnan möts med respekt, empati och förståelse. Det är nödvändigt att socialtjänsten är lyhörd för vad kvinnor som befinner sig i ett utsatt läge kan vara i behov av. Många gånger vet inte kvinnan själv om vilka möjligheter hon har att få hjälp och stöd. Socialtjänsten måste därför aktivt erbjuda hjälp av olika slag, t.ex. en tillfällig bostad, rådgivning, kontaktperson, hjälp att kontakta andra myndigheter o.d. Kvinnans helhetsituation måste utredas för att hon ska kunna erbjudas de insatser hon är i behov av. Den handläggare som först får kontakt med den våldsutsatta kvinnan har ansvaret att ge nödvändig hjälp den akuta situationen.

- Erbjud kvinnan tid samma dag och ge så mycket tid som är möjligt. Räkna med att hon kan uppleva sin situation som kaotisk och ha svårt att redogöra för vad som har hänt. Lyssna, men ifrågasätt inte, även om hon sökt hjälp för misshandel tidigare och sedan återvänt till mannen
- Ta reda på vad kvinnan är mest rädd för och vad hon är rädd för skall hända i framtiden
- Hjälp kvinnan till läkare, om hon har skador. Även om vård inte behövs är läkarintyget underlag för att dokumentera skador i ett rättsintyg vid en eventuell rättsprocess.
- Erbjud kvinnan och hennes barn ett skyddat boende.
- Erbjud ekonomisk hjälp.
- I det akuta skedet ska handläggaren stödja kvinnan i att lösa grundläggande praktiska bekymmer som att hämta tillhörigheter, kontakta förskola/skola, kontakta anhöriga, handla det nödvändigaste mm.
- Journalför och dokumentera kvinnans berättelse och de skador som uppmärksammats. Dokumentation skall utformas med respekt för kvinnans integritet och hon skall veta vad som antecknats. Som handläggare kan du kallas att medverka vid rättegång.
- Diskutera polisanmälan och informera om förutsättningar för besöksförbud, trygghetspaket och annan hjälp och skydd i den juridiska rättsprocessen.
- Använd endast professionell telefontolk. Låt aldrig anhöriga tolka.
- Om mannen behöver information, socialtjänstens stöd eller andra insatser rekvideras hjälp från annan handläggare. Parsamtal är olämpligt i detta skede.

Verksamheten Utsikt

Råd och Stöd har en särskild verksamhet, Utsikt, dit kvinnor som utsatts för våld i nära relationer själva kan vända sig. Kvinnor som vänder sig till Utsikt erbjuds

- Hjälp och stöd i den akuta situationen
- Krissamtal
- Motiverande, rådgivande och stödjande samtal
- Stödjande föräldrassamtal och gruppverksamhet med fokus på föräldraskap. I gruppverksamheten används Bättre Föräldraskap, som är ett föräldrautvecklingsprogram, som vänder sig till föräldrar som vill förändra och förbättra sitt föräldraskap.
- Utsikt planerar i samverkan med landstinget gruppverksamhet där kvinnan ges möjlighet att träffa andra kvinnor med liknande erfarenheter samt att bearbeta våldet.

På Utsikt finns även en uppsökande verksamhet där Råd och Stöd kontaktar alla kvinnor/män som polisanmält våld i nära relationer oavsett om det gäller sin partner, före detta partner, vuxna barn eller andra nära relationer och erbjuder rådgivande samtal.

I syfte att ytterligare öka kvaliteten i det stöd som erbjuds kommer landstinget att tillföra resurser till Utsikt. Målet är ett gemensamt mottagnings- och behandlingscentrum, väl känt av allmänheten, med hög tillgänglighet och hög kompetens.

Om kvinnan återvänder hem

Många kvinnor som utsätts för misshandel väljer att, i alla fall för en tid, stanna kvar i relationen. Som en del av säkerhetsplaneringen för kvinnor som väljer att återvända hem bör diskuteras vad hon hittills har gjort, och vad hon kan göra, för att minska riskerna för henne själv och eventuella barn.

- Fråga vad som har fungerat hittills för att avvärja krissituationer och om hon kan förutse en upptrappning av våldet.
- Kommer hon ringa polisen om mannen blir våldsam. Om hon inte kan komma åt att ringa, vad kan hon i så fall göra för att påkalla hjälp.
- Finns det ett nätverk som kan stödja i en akut situation
- Finns det för- och nackdelar med att berätta för vänner och släktingar om utsattheten
- Hur blir situationen för barnen om de återvänder

Förberedelser om situationen blir akut

- Identitetshandlingar för sig själv (och barnen)
- Andra viktiga handlingar
- Eventuella viktiga mediciner, recept och eventuella glasögon
- Telefonnummer och adresser som kan vara speciellt viktiga
- Tillgång till mobiltelefon
- Kläder och toalettartiklar till kvinnan (och barnen)
- Kontobevis, kreditkort, bankböcker, nycklar
- Viktiga tillhörigheter till barnen

Insatser för barnen

Den verksamhet som bedrivs på Utsikt riktar sig även till barn som upplevt våld i nära relationer. Utsikt erbjuder en lugn och ljus miljö där syskon parallellt kan erbjudas samtal samtidigt som även kvinnan kan erbjudas stöd och hjälp.

På Utsikt erbjuds barn och tonåringar 2-8 individuella krissamtal enligt en modell utarbetad av Rädda Barnen, som kallas Trappan. Innan och efter barnsamtalen ingår förberedande samtal med mamman och, där det är möjligt, även med pappan. I Trappan-samtalen får barnen

- möjlighet att rekonstruera och bearbeta det de varit med om
- kunskap om reaktioner när man lever i våldets närhet
- hjälp med att förstå mer av sina egna behov, tankar och känslor

I samtalen används björnkort med figurer som en hjälp för barnen att sätta ord på sina upplevelser. Även en metod som kallas Tejping används.

Efter "Trappan-samtalen" kan barnen vid behov erbjudas ytterligare stödåtgärder som t.ex. stödperson, stödfamilj, barngrupper eller kontakt med barnpsykiatrisk klinik. Barnen kan även erbjudas samtal enligt ART i syfte att bättre kunna förstå, kontrollera och hantera sin egen ilska.

För de barn som lever med föräldrar som inte kan skydda dem för våld i hemmet och där föräldrarna motsätter sig att ta emot hjälp för att förändra familjens situation har socialtjänsten en skyldighet att inleda en utredning.

Insatser för den som utövar våld

Alla handläggare har ett ansvar att uppmärksamma våld som sker i nära relationer och erbjuda:

- utövaren samtal kring detta.
- vid behov akut hjälp och samordning av resurser för att grundläggande praktiska bekymmer ska lösas

Råd och Stöd kontaktar alla män som polisanmälts för våld mot kvinnor i nära relation och erbjuder krissamtal. Männerna erbjuds:

- motiverande, rådgivande och stödjande samtal
- föräldrastödjande samtal
- gruppverksamhet för umgängespappor som vill stärka relationen med sina barn

Det finns ett stort behov av metodutveckling när det gäller det motivationsarbete, bemötande och behandlingsinsatser för männen.

Familjerättens rutiner vid våld i nära relationer

Vid önskemål om samarbetssamtal erbjuds föräldrarna alltid att börja med enskilda samtal. Vid det enskilda samtalet tillfrågas föräldern om det förekommit våld i relationen. Ingen förälder kan tvingas till samarbetssamtal mot sin vilja. Även om båda föräldrarna har önskemål om gemensamma samtal gör Familjerätten en egen lämplighetsbedömning. När det inte finns förutsättningar för gemensamma samtal erbjuds föräldrarna annan hjälp som exempelvis enskild rådgivning på Familjerätten.

Vid bedömning att det är lämpligt med samarbetssamtal erbjuds den våldutsatte att ta med stödperson till Familjerätten. Regler för samtalen är att de inte får komma och gå samtidigt. Samtalsledaren tar ansvaret för vad som händer i samtalsrummet, varken våld, hot eller kränkningar accepteras. Det finns överfallslarm i besöksrum.

Föräldrar informeras om möjligheten till bistånd av umgängesstöd vid överlämning på Mariedalsgården, besöksförbud samt trygghetslarm.

Familjerättens rutiner vid upplysningar/ utredningar från domstol:

Framgår det av domstolsremiss, socialregister eller att part själv tar kontakt och informerar om våld kallas föräldrarna enbart till enskilda samtal. Upplysningar/ utredningar från domstol är ett begränsat uppdrag, men under utredningen informeras föräldrarna om möjligheten till bistånd av umgängesstöd vid överlämning på Mariedalsgården, besöksförbud, trygghetslarm mm. Efter domstolens beslut erbjuds föräldrar och barn uppföljningssamtal.

Anmälan och rättsprocessen

I samband med en anmälan gör polisen en bedömning och vid misstanke om brott kan polisen gripa den misstänkte. Efter anmälan startas en förundersökning, där kvinnan, mannen och eventuella vittnen hörs. Åklagaren skall ha detta som underlag för att kunna fatta ett beslut om mannen skall anhållas. Detta beslut måste fattas inom tolv timmar om mannen har gripits. Åklagaren har tre dagar på sig efter gripandet för att göra en framställan till tingsrätten om att mannen skall begäras häktad. Om förundersökningen med förhör, teknisk utredning, rättsintyg, foton mm visar att det finns tillräckligt med material för att påstå att mannen begått brott beslutar åklagaren att väcka åtal och lämnar en stämningsansökan till tingsrätten. Om åtal inte väcks och ärendet avskrivs, kan det handla om brister i bevismaterialet.

Anmälan faller under allmänt åtal, vilket innebär att anmälan inte kan återkallas av kvinnan, utan åklagaren gör en bedömning av om förundersökningen skall läggas ned eller ej. Kvinnan har rätt till målsägandebiträde vid vissa typer av brott, t.ex. sexualbrott, misshandel eller andra våldsbrott. Ett målsägandebiträde är en juridisk kunnig person som skall ta tillvara målsägandens (kvinnans) intressen och lämna stöd och hjälp under förundersökningen och rättegången. Målsägandebiträde uppbär ersättning från staten och utgör ingen kostnad för kvinnan. Kvinnan kan be att få slippa träffa mannen utanför rättssalen. Detta måste dock förberedas innan rättegången, kontakt måste tas med åklagare innan. Blir mannen dömd kan han dömas till fängelse, skyddstillsyn, villkorlig dom, böter, överlämnande till rättspsykiatrisk vård eller kombinationen villkorlig dom och kontraktsvård.

- Besöksförbud

Om kvinnan gör en polisanmälan skall frågan om besöksförbud väckas, åklagaren fattar beslut. Besöksförbud innebär att mannen är förbjuden att besöka hennes bostad, förbjuden att ringa till kvinnan, inte kan söka upp henne på arbetsplatsen eller vistas i hennes omedelbara närhet. Besöksförbud beviljas i regel under sex månader i taget.

- Trygghetspaket

Polisen fattar beslut efter ansökan. Trygghetspaket; en telefon med ljudlarm som är förprogrammerat för larmcentral, ansöks om på närmaste polisstation och en bedömning görs vid polisen.

- Skyddad adress

Skyddad adress söks och utfärdas av folkbokföringsmyndigheten. Polis eller socialtjänst intygar kvinnans benägenhet.

- Kvarskrivning – en allvarligare form av skydd

Skattemyndigheten kan besluta om kvarskrivning, vilket betyder att personen är folkbokförd på en gammal adress. Vid kvarskrivning lagras inte uppgiften om den kvarskrivne personen i kommuninvånarregistret (KIR) och postadressen skall då istället vara lokala skattekontoret. På brevet skall tydligt anges att posten skall vidarebefordras till den kvarskrivne.

- Ny identitet

Denna möjlighet används synnerligen restriktivt. Beslut om så kallade fingerade personuppgifter tas av Stockholms tingsrätt efter ansökan av Rikspolisstyrelsen. Kontakt tas med närmaste polisstation eller direkt med Rikspolisstyrelsen.